

บริการสุขภาพช่องปากของประเทศไทย : การคาดการณ์อนาคต

คัดจากเอกสารประกอบการประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ
เรื่อง “สิทธิเสมอภาคของประชาชนในการรับบริการสุขภาพช่องปาก” ระหว่างวันที่ 4-6 มีนาคม 2541
จัดโดย ทันตแพทยสภา

ประทีป พันธุมวนิช, ยุพิน ส่งไพศาล, จันทนา อึ้งชูศักดิ์, कमสรรพ นุณยสิงห์

“โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยได้กำหนดให้บุคคลมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐาน ผู้ยากไร้มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่าในขณะที่รัฐนั้นพึงส่งเสริมการสาธารณสุขที่ได้มาตรฐานโดยทั่วถึงและพึงให้การรักษาพยาบาลแก่ผู้ยากไร้โดยไม่คิดมูลค่าและพึงส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน มีส่วนร่วมด้วยเท่าที่จะกระทำได้”¹

องค์การอนามัยโลกได้กำหนดว่าสุขภาพช่องปากเป็นส่วนผสมผสานที่สำคัญส่วนหนึ่งขององค์รวมสุขภาพของร่างกายที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ การบริการสุขภาพช่องปากจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังนั้น การปฏิรูปการบริการสุขภาพของประเทศไทยในอนาคต จะมีผลต่อบริการสุขภาพช่องปากที่จะต้องปรับเปลี่ยนหรือปฏิรูปให้สอดคล้องกับระบบสาธารณสุขของประเทศในที่สุดและให้สอดคล้องกับสิทธิเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ในการรับบริการสาธารณสุขตามรัฐธรรมนูญ

“สุขภาพอนามัยเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ประชาชนทุกคนพึงได้รับ” รัฐควรจะต้องจัดบริการให้มี

ลักษณะและกลวิธี ดังนี้ คือ

1. การบริการจะต้องครอบคลุมประชากรมากที่สุด และจะต้องเป็นไปตามความจำเป็นทางทันตกรรมที่ประชาชนพึงได้รับ โดยประชาชนจะต้องสามารถไปรับบริการได้สะดวก และ ประชาชนจะต้องสามารถรับภาระค่าบริการได้ เช่น การจ่ายในรูปของการประกัน

2. การบริการจะต้องเป็นไปโดยประหยัดและมีคุณภาพดี โดยเน้นการส่งเสริมป้องกันและการรักษาโรคแต่ระยะแรก

ดังนั้น เพื่อให้ประชาชนไทยทุกคนมีโอกาสเสมอภาคกันในการได้รับบริการสุขภาพช่องปากตามกำหนดแห่งรัฐธรรมนูญ และ เพื่อให้ทุกคนเข้าถึงบริการที่ได้มาตรฐานมีประสิทธิภาพ ได้รับบริการที่จำเป็นโดยจ่ายค่าบริการในราคาที่เหมาะสม รวมทั้งมีโอกาเลือกบริการที่มั่นใจได้ว่ามีคุณภาพและสามารถตรวจสอบได้ จะต้องมีการ “ระบบการจัดการ” ที่เหมาะสม ซึ่งจะต้องคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้

1. การปฏิรูประบบบริการสุขภาพช่องปากพร้อมกับการปฏิรูประบบบริการสุขภาพไทย (Health

care reform)

2. การบริหารจัดการให้ทันตบุคลากรมีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมและทำงานเป็นทีม ให้สอดคล้องกับระบบบริการสุขภาพช่องปาก เพื่อปฏิบัติงานส่งเสริมซึ่งกันและกันและเพื่อการจัดบริการที่มีคุณภาพ ครบถ้วนสมบูรณ์ และคุ้มค่าเชิงเศรษฐศาสตร์ทั้งด้านผู้รับและผู้ให้บริการ

3. การบริหารจัดการด้านการผลิตและพัฒนาทันตบุคลากร เพื่อให้ได้คุณลักษณะและจำนวนของทันตบุคลากรที่พอเหมาะ โดยมีแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกับหลักการการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ และมีการพัฒนาดตนเองให้มีความรู้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา

4. การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการกระจายทันตบุคลากรอย่างเหมาะสม

5. การเตรียมการในอนาคต ต่อการปฏิรูประบบบริการสุขภาพช่องปาก

6. บทบาทขององค์กรวิชาชีพทันตแพทยสภา

1. การปฏิรูประบบบริการสุขภาพช่องปากพร้อมกับการปฏิรูประบบบริการสุขภาพไทย (Health care reform)

การปฏิรูประบบบริการสุขภาพ เป็นแนวคิดที่ได้สั่งสมมาจากการพัฒนาการของการให้บริการสุขภาพในหลายทศวรรษที่ผ่านมา แม้ในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น อังกฤษ อเมริกา ก็ไม่สามารถอยู่ในสภาพที่ต้องรับภาระการบริการสุขภาพที่เพิ่มมากขึ้นอย่างไม่มีที่สิ้นสุดทั้งในด้านปริมาณของการบริการและค่าใช้จ่าย สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายรวมทั้งประเทศไทยที่กำลังมีความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองและการศึกษาของประชาชน และที่การบริการสุขภาพอยู่ในภาวะขยายตัวไปในทิศทางเดียวกับประเทศที่พัฒนาแล้ว อันจะเป็นการตอกย้ำความผิดพลาดของกรณีตัวอย่างจากประเทศ

พัฒนาต่าง ๆ ในอนาคตอันใกล้นี้ได้ นักวิชาการสาธารณสุขและผู้ให้บริการสุขภาพจำนวนมาก จึงได้ให้ความสนใจศึกษาและเสนอแนะแนวทางปฏิรูประบบบริการสุขภาพของประเทศไทย โดยได้ข้อสรุปเบื้องต้นดังปรากฏในร่างพระราชบัญญัติการประกันสุขภาพที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของรัฐบาลในขณะนี้

หลักการสำคัญของร่างพระราชบัญญัติประกันสุขภาพได้แก่ การขยายโอกาสการรับบริการสุขภาพของประชาชนให้ทั่วถึงและเสมอภาค กำหนดให้องค์กรท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทเกี่ยวข้องมากขึ้น เพื่อให้ได้บริการสุขภาพที่มีมาตรฐาน เป็นไปอย่างประหยัดและมีประสิทธิภาพ โดยไม่เป็นการให้บริการที่เกินความจำเป็นและฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้เพื่อความเสมอภาคและให้คงสภาพการมีคุณภาพที่ดีของชีวิตอย่างยั่งยืนของประชาชนเป็นที่ตั้ง

ด้วยเป็นที่คาดหวังกันโดยทั่วไปว่าประเทศไทยจะต้องมีการพัฒนาในด้านความเจริญของบ้านเมือง การศึกษา การเดินทาง การติดต่อสื่อสาร ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และไม่ช้าก็เร็วความเจริญจะกระจายไปอย่างทั่วถึงทั้งประเทศอย่างเป็นขั้นตอนในอนาคต ผลกระทบส่วนหนึ่งของพัฒนาการดังกล่าวจะมีผลต่อสุขภาพของประชาชน ทั้งในด้านบวกและลบ ในด้านบวก ประชาชนจะได้รับข้อมูลข่าวสารและมีความรู้เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บได้มากขึ้น ซึ่งจะมีผลต่อการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคได้ในระดับหนึ่ง ในด้านลบความสะดวสบายและความเร่งรีบของชีวิตในบริบทของชุมชนในลักษณะเมืองในอนาคต จะมีผลต่อโภชนาการและวิถีชีวิตของประชาชนด้านสุขภาพอนามัยที่เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ไม่พึงปรารถนาได้

ความเจริญของบ้านเมืองจะมีผลให้ต้องกระจายความรับผิดชอบของการบริหารจัดการในทุกด้าน รวมทั้งด้านสุขภาพไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น

องค์กรบริหารท้องถิ่นในทุกระดับ หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค จะมีบทบาทที่เข้มแข็งในการกำหนดการพัฒนาการของท้องถิ่น รวมทั้งการบริหารงบประมาณทั้งรายรับและรายจ่ายอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ในการนี้รัฐบาลส่วนกลางโดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทย จะต้องยอมกระจายความรับผิดชอบและการบริหารไปสู่ท้องถิ่น รวมทั้งลดขนาดของข้าราชการให้เล็กลง เพื่อทำหน้าที่เฉพาะส่วนสนับสนุนด้านวิชาการเป็นส่วนใหญ่ และอาจเป็นไปได้ว่าจำนวนหนึ่งของข้าราชการในปัจจุบันจะเปลี่ยนสภาพเป็นพนักงานขององค์กรท้องถิ่นในระดับต่างๆ ตามความต้องการและความจำเป็นที่กำหนดโดยองค์กรท้องถิ่นนั้นๆ

องค์กรท้องถิ่นจะมีบทบาทรวมถึงการกำหนดการบริการสุขภาพตามร่างพระราชบัญญัติประกันสุขภาพ ทั้งนี้รูปแบบการบริการสุขภาพ มีลักษณะที่ประชาชนหรือครอบครัวมีโอกาสเลือกเครือข่ายของการบริการสุขภาพ โดยไม่คำนึงว่าเป็นภาครัฐและ/หรือ เอกชน การปฏิรูประบบราชการจะส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐเองมีการแข่งขันกันเองและแข่งขันกับเอกชน โดยเป้าหมายคือประชาชนจะต้องได้รับการที่ดีที่สุด ทั้งนี้ องค์กรท้องถิ่นจะเป็นผู้ร่วมกำหนดรูปแบบของการบริการที่ขึ้นอยู่กับสถานะสุขภาพของชุมชนนั้นๆ เป็นที่ตั้งควบคู่กับมาตรการทางวิชาการ โดยยึดหลักการมีสุขภาพดีของผู้มารับบริการ (Health-oriented) มากกว่าหลักการรักษาหรือป้องกันโรค (Disease oriented)

2. การบริหารจัดการให้ทันตบุคลากรมีบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมและทำงานเป็นทีม

เนื่องจากการบริการสุขภาพช่องปากจะเป็นส่วนหนึ่งของบริการสุขภาพโดยทั่วไปทันตแพทย์จึงถือว่าเป็นสมาชิกหนึ่งของทีมงานสุขภาพ (Health Team) ซึ่งนอกจากจะต้องรู้ข้อมูลด้านสุขภาพช่องปากแล้ว ยังจะต้องประสานงานเพื่อให้ได้ข้อมูล

สุขภาพโดยทั่วไปของชุมชนนั้นๆ ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รูปแบบของการบริการสุขภาพที่จะเน้นการดูแลสุขภาพของครอบครัวอย่างครบวงจรนั้น ทันตแพทย์จะต้องมีส่วนร่วมในการบริการสุขภาพช่องปากของครอบครัวนั้นๆ เพื่อให้ได้รับการอย่างเหมาะสม และหวังให้มีผลกระทบในด้านบวกต่อสุขภาพของร่างกายในที่สุด ในทางกลับกันทันตแพทย์อาจเป็นผู้ที่พบอาการเบื้องต้นของโรคทางระบบบางอย่าง ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการดูแลรักษาจากแพทย์และ/หรือ ทีมงานสุขภาพ เพื่อประโยชน์สุขและคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้มารับการบริการเป็นที่ตั้ง

การบริการสุขภาพช่องปากในอนาคต จึงทั้งอาจเริ่มขึ้นได้ทั้งที่คลินิกทันตแพทย์เอกชน หรือ โพลีคลินิก หรือ สถานีอนามัย หรือสถานบริการสาธารณสุข ที่ร่วมมือกับเครือข่ายบริการสุขภาพทั้งในรูปของโรงพยาบาลท้องถิ่นของรัฐ และ/หรือ เอกชน โดยทันตแพทย์ทั่วไปในคลินิกหรือสถานบริการจะเป็นด่านแรกในการให้บริการแก่ประชาชน และอาจส่งต่อไปรับบริการเฉพาะทางที่โพลีคลินิก ในลักษณะของ **Comprehensive oral health care** และ/หรือ ส่งต่อไปรับบริการที่เกี่ยวข้องกับโรคทางระบบร่างกายอื่นๆ หรือการตรวจวินิจฉัยห้อื่นใดตามความจำเป็นที่โรงพยาบาลต่างๆ ต่อไป ในลักษณะ **Comprehensive health care** ซึ่งจะถูกกำหนดขึ้นให้เป็นพื้นฐานของบริการสุขภาพของประชาชน ที่จะได้รับในระบบประกันสุขภาพ อย่างไรก็ดี ในบางชุมชนที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจสูง อาจไปรับบริการสุขภาพช่องปากจากคลินิกหรือโพลีคลินิกที่มีบริการชนิดซับซ้อนและเฉพาะสาขาด้วยระบบที่นอกเหนือไปจากการประกันสุขภาพ ซึ่งจะเป็นไปตามระบบการตลาดปกติด้วยก็ได้

นอกเหนือจากทันตแพทย์จะเป็นส่วนหนึ่งของทีมงานสุขภาพแล้ว ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง

มีทีมงานสุขภาพช่องปาก (Oral health team) ด้วย เพื่อช่วยส่งเสริมให้งานบริการสุขภาพช่องปาก สามารถครอบคลุมประชาชนได้อย่างทั่วถึงและเสมอภาค ซึ่งในแต่ละสถานบริการ อาจจะมีทันตบุคลากร ประเภทต่าง ๆ กัน ตามความจำเป็นและการเรียก ร้องบริการของแต่ละชุมชนหรือสถานการณ์ ทั้งนี้ การกำหนดประเภทของทันตบุคลากรในสถาน บริการแต่ละแห่ง จะต้องอาศัยหลักวิชาการทันต- สาธารณสุข โดยอยู่บนเกณฑ์การมีสุขภาพดีของ ประชาชนเป็นที่ตั้ง

2.1 ประเภทของทันตบุคลากร

ทีมงานสุขภาพช่องปากในอนาคต อาจจะมี หลายประเภทให้เลือก โดยที่เครือข่ายระบบบริการ สุขภาพจะเป็นการแข่งขันในการให้บริการ ความ หลากหลายของตัวเลือกที่มีผลต่อประเภทของทันต- บุคลากร จะช่วยให้เกิดการพัฒนารูปแบบการบริการ สุขภาพช่องปากที่กว้างขวางแตกต่างกันออกไป และโดยที่ประชาชนจะมีโอกาสตัดสินใจเลือกเครือ- ข่ายบริการสุขภาพ ดังนั้น ผู้มารับบริการจะเป็น ศูนย์กลางการตัดสินใจเลือกเครือข่ายที่ให้ประโยชน์ สูงสุด

ทันตบุคลากรในทีมงานสุขภาพช่องปากที่ จะมีในอนาคตอาจประกอบด้วย

2.1.1 ทันตแพทย์ ในฐานะของผู้ให้บริการ บริการสุขภาพช่องปากของชุมชน ซึ่งจะมีทันต- แพทย์เฉพาะทาง (Dental Specialists) และ ทันตแพทย์ทั่วไป (General Dental Practitioners) ในสัดส่วนที่พอเหมาะ

2.1.2 ทันตบุคลากรที่ปฏิบัติการต่อผู้มารับ บริการได้ (Operating Auxiliaries) เช่น ทันตภิบาล (Dental Therapists or Dental Nurses) ทันตอนามัย (Dental Hygienists)

2.1.3 ทันตบุคลากรที่ไม่ได้ปฏิบัติการต่อ

ผู้มารับบริการโดยตรง (Non-operating Auxiliaries) เช่น ผู้ช่วยทันตกรรม (Dental Assistants) ช่างทันต- กรรม (Dental Technicians)

2.1.4 ทันตบุคลากรที่ส่งเสริมสุขภาพช่อง ปากโดยเฉพาะเช่น นักวิชาการส่งเสริมสุขภาพช่อง ปาก (Oral health Promoters) อาสาสมัครส่งเสริม สุขภาพช่องปาก Oral health Volunteers) เช่น ครู เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เป็นต้น

2.2 บทบาทหน้าที่ของทันตบุคลากร

ปัจจุบันความรู้ด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพได้ เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วมากโดยเฉพาะในวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพช่องปาก อันเป็นที่มาของการ ป้องกันโรคในช่องปากที่พบบ่อย และรวมไปถึง วิวัฒนาการการรักษาโรคในช่องปากบางอย่าง เช่น การบูรณะฟันที่ผุด้านเดียว ที่ยังไม่ลุกลามและรุนแรง ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางวัสดุบูรณะฟัน มีผลให้ การบูรณะฟันชนิดนี้ไม่ยุ่งยาก เรียนรู้ได้เร็วและไม่ มีผลเสียหายข้างเคียง ซึ่งทันตบุคลากรสามารถ เรียนรู้และให้บริการได้เป็นผลสำเร็จอย่างดี นอก จากนี้ การบริการด้านการป้องกันจะเป็นส่วนหนึ่ง ของการประกันสุขภาพ เพื่อป้องกันโรคที่สามารถ ป้องกันได้ และเพื่อลดค่าใช้จ่ายด้านการรักษาและ ฟื้นฟูสภาพช่องปาก ฯลฯ สิ่งเหล่านี้จะเป็นที่มาและ ตัวกำหนดของการจำแนกประเภทและการกำหนด บทบาทหน้าที่ของทันตบุคลากร ให้เหมาะสมกับ การขยายตัวและการกระจายงานให้ครอบคลุม ประชาชนอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

บทบาทหน้าที่ของทันตแพทย์ในอนาคต จึง ควรเป็น

- ผู้นำในการดูแลสุขภาพช่องปากของชุมชน
- รักษาโรคและความผิดปกติของช่องปาก ชนิดซับซ้อน ยุ่งยาก และร้ายแรง
- ดูแลรักษาโรคและความผิดปกติของช่อง ปากโดยอาศัยหลักองค์รวมของสุขภาพทั่วร่างกาย

- ส่งเสริมสุขภาพช่องปากและการป้องกันโรคควบคู่ไปกับการรักษาและฟื้นฟูสุขภาพช่องปากเป็นประจำ

- ร่วมมือกับแพทย์ในการดูแลรักษาสุขภาพในส่วนที่เกี่ยวข้องกับขากรรไกรและใบหน้าและ

- ในฐานะผู้นำทีม จะกำกับดูแลงานรักษา ส่งเสริม และป้องกันให้ได้มาตรฐาน

สำหรับบทบาทหน้าที่ของทันตบุคลากรผู้ช่วย
ในอนาคต

- ด้านการส่งเสริมให้งานบริการสุขภาพช่องปากขยายตัวได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง

- ดูแลรักษาโรคและความผิดปกติของช่องปากที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน และ

- ช่วยงานของทันตแพทย์ให้ดำเนินไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

ทีมงานสุขภาพช่องปาก อันประกอบด้วยทันตแพทย์และทันตบุคลากรผู้ช่วย จะสามารถทำงานอย่างผสมผสานกลมกลืน ภายใต้การกำกับดูแลอย่างทั่วถึงของทันตแพทย์ในฐานะผู้นำด้านสุขภาพช่องปาก ทั้งนี้ ภายใต้การตรวจสอบและติดตามอย่างใกล้ชิดของทันตแพทย์สภา เพื่อมิให้เกิดผลเสียต่อผู้มารับบริการทั่วประเทศ อันมีเป้าหมายให้รูปแบบบริการสุขภาพช่องปากขยายไปถึงผู้รับบริการได้อย่างกว้างขวางที่สุด โดยรูปแบบบริการสุขภาพช่องปากจะมีลักษณะเดียวกันทั้งในเขตเมืองหรือชนบท ทั้งในภาครัฐและเอกชน รวมทั้งองค์กรท้องถิ่นด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเสมอภาคในการรับบริการสุขภาพช่องปากของประชาชนไทยทั้งประเทศ

3. การบริหารจัดการด้านการผลิตและพัฒนาทันตบุคลากร

การบริหารจัดการด้านการผลิตและพัฒนาเพื่อให้ได้คุณลักษณะและจำนวนของทันตบุคลากรที่พอเหมาะ โดยมีแนวความคิดการทำงานที่สอดคล้อง

กับหลักการการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ และมีการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา จะต้องคำนึงถึงประเด็นต่อไปนี้

3.1 จำนวนทันตบุคลากรที่พอเหมาะกับการจัดบริการ

การคำนวณทันตแพทย์สำหรับประเทศไทยในอีก 20 ปีข้างหน้า ประมาณได้ว่าจะอยู่ในอัตราส่วนทันตแพทย์ต่อประชากร 1:7,000 และด้วยอัตราการผลิตในปัจจุบันน่าจะพอเพียงต่อความต้องการในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแผนการผลิตของทบวงมหาวิทยาลัย ประเด็นสำคัญของการบริหารจัดการด้านการผลิตทันตแพทย์ คือการกระจายทันตแพทย์ในเขตชนบทที่เหมาะสม

สำหรับเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข (ทันตภิบาล) นั้น ด้วยปริมาณการผลิตในปัจจุบันจะทำให้อัตรากำลังของกระทรวงสาธารณสุขเต็มกรอบในระยะเวลาอันใกล้ การคาดการณ์จำนวนเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุขภายใต้ระบบการประกันสุขภาพในอนาคต จึงต้องคำนึงถึงรูปแบบการบริการและบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมของบุคลากรประกอบด้วย

3.2 การจัดการเรียนการสอน

เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับปัญหาของประชาชนและระบบบริการของประเทศในอนาคต เมื่อรูปแบบของการบริการสุขภาพช่องปากส่วนใหญ่เปลี่ยนไปตามระบบประกันสุขภาพแล้ว จะต้องจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ได้บุคลากรที่เหมาะสมต่อระบบดังกล่าว รูปแบบการทำงานเป็นทีมทั้งกับบุคลากรสาธารณสุขอื่นและในทีมสุขภาพช่องปาก ทำให้จะต้องจัดการเรียนการสอนภายใต้ร่มเงาขององค์กรฝ่ายผลิตเดียวกัน การฝึกปฏิบัติงานร่วมกันตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษา จะช่วยเสริมให้บุคลากรแต่ละประเภทเข้าจับบทบาทหน้าที่ของกันและกันได้อย่างลึกซึ้ง อันจะ

ส่งผลให้การทำงานร่วมกันภายหลังสำเร็จการศึกษาแล้วเป็นไปอย่างราบรื่นและกลมกลืน และยังเป็นการใช้อุปกรณ์การเรียนการสอนที่มีราคาแพงอย่างคุ้มค่าและประหยัด

เนื่องจากการทำงานของทันตบุคลากรตามบทบาทใหม่ในอนาคต จะต้องทำงานร่วมกับแพทย์และบุคลากรสายวิทยาศาสตร์สุขภาพสาขาอื่นใกล้ชิดมากขึ้น ทันตบุคลากร โดยเฉพาะทันตแพทย์จึงต้องมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์มากพอที่จะร่วมปรึกษาหารือกับแพทย์และทีมงานสุขภาพอื่นๆ ได้ การเรียนและการฝึกปฏิบัติงานร่วมกับนักศึกษาแพทย์ และนักศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพอื่น เช่น สหเวชศาสตร์ พยาบาลศาสตร์ เภสัชศาสตร์ จะช่วยให้การทำงานร่วมกันในอนาคตราบรื่นขึ้นอีกด้วย เป็นผลให้ทันตแพทย์ในอนาคตมีคุณลักษณะที่เรียกว่า แพทย์ช่องปาก (Oral Physician) เพื่อให้การบริการสุขภาพช่องปากผสมผสานกับบริการสุขภาพทั่วไปได้อย่างเหมาะสมยิ่งขึ้นต่อไป

นอกเหนือจากความรู้และทักษะในวิชาชีพแล้ว ทันตบุคลากรจะต้องได้รับการปลูกฝังแนวคิดและเข้าใจระบบการพัฒนาบริการที่ประชาชนมีส่วนร่วม จะต้องมีความรู้ทั้งทางด้านสังคมศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ และจะต้องถูกฝึกฝนให้เป็นผู้มีการพัฒนาองค์ความรู้ที่ทันสมัยตลอดเวลา ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนนอกจากจะเน้นทักษะทางหัตถการแล้ว ทักษะทางวาจาและการสื่อสารยังมีความสำคัญมาก ทั้งนี้ เพื่อให้มีความสามารถในด้านส่งเสริมสุขภาพช่องปากและการป้องกันโรค โดยสามารถถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดหลักสูตรของทันตบุคลากรประเภทต่างๆ อาจจัดในลักษณะของการศึกษาอบรมต่อเนื่องทางวิชาการ เพื่อเปิดโอกาสให้มีความก้าวหน้าของสายงานในระดับที่สูงขึ้นทั้งวิชาการและการปฏิบัติงาน ซึ่งหากการบริหารจัดการด้านการศึกษาของทันต-

บุคลากรทุกประเภทอยู่ในสถาบันการผลิตเดียวกันแล้ว ความเป็นไปได้ของการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนที่ต่อเนื่องหรือต่อยอดก็จะเป็นไปได้มากขึ้น อันจะเป็นผลดีต่อการพัฒนาทันตบุคลากร ทั้งระบบ

3.3 การพัฒนาทันตบุคลากร

ในสถานการณ์ของโลกาภิวัตน์ที่ความเจริญก้าวหน้าของวิชาการเป็นไปอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการสื่อสารที่กว้างไกล เป็นผลให้สามารถติดตามพลวัตรที่เกิดขึ้นในทุกมุมโลกได้อย่างทันต่อเหตุการณ์ ทันตแพทย์ และ/หรือ ทันตบุคลากรก็เช่นเดียวกับวิชาชีพอื่นที่ไม่สามารถหยุดยั้งหรือพึงพอใจกับความรู้ที่ได้จากการเรียนในสถาบันการศึกษาได้ จำเป็นที่จะต้องติดตามแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติทุกระดับอย่างสม่ำเสมอ ชั่วชีวิต กล่าวคือ ผู้ที่ละเลยการศึกษาต่อเนื่องจะถูกทอดทิ้งให้ล้าหลัง

ทันตแพทย์ ซึ่งเป็นผู้นำของการบริการสุขภาพช่องปาก จะต้องสามารถพัฒนาองค์ความรู้ใช้วิทยาการที่ทันสมัย จึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่ใฝ่รู้ มีการพัฒนาองค์ความรู้ที่ทันสมัยตลอดเวลา และติดตามการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิชาการต่างๆ อยู่ตลอดชีวิต การพัฒนาทันตบุคลากรที่กล่าวถึงนี้เป็นไปในลักษณะของการพัฒนาในระหว่างประจำการ การพัฒนาทันตบุคลากรอีกด้านหนึ่งคือ การพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าในสายงาน หรือการเลื่อนระดับ และแม้กระทั่งการเปลี่ยนประเภทของทันตบุคลากรตามขั้นตอนของความรู้ความสามารถ ซึ่งอาจจัดในลักษณะของระบบการศึกษาต่อยอด เช่น ผู้ช่วยทันตกรรมศึกษาต่อเป็นทันตภิบาลหรือทันตานิยามัย หรือช่างทันตกรรม ทันตภิบาลหรือทันตานิยามัยศึกษาต่อเป็นนักวิชาการส่งเสริมสุขภาพช่องปาก นักวิชาการส่งเสริมสุขภาพช่องปากศึกษาต่อเป็นทันตแพทย์ ทันตแพทย์ศึกษาต่อเป็นทันตแพทย์เฉพาะทาง ฯลฯ ทั้งนี้ การพัฒนาทันตบุคลากรใน

สายงานนี้ เป็นการสร้างทางก้าวหน้าและส่งเสริม การรักษาสถานะทันตบุคลากรให้สามารถคงอยู่ใน ระบบได้ เพื่อให้ความเชื่อมโยงของการทำงานของ ทีมงาน สุขภาพช่องปากเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น คณะทันตแพทยศาสตร์หรือสถาบันฝ่ายผลิตจะต้อง จัดระบบการศึกษา ให้สนับสนุนการพัฒนาทันตบุคลากรอย่างเหมาะสมและเพียงพอต่อความต้องการ ซึ่งจะต้องมีการวางแผนกำลังคนมารองรับอย่างเป็นระบบ

การพัฒนาทันตบุคลากรทั้งสองระบบ ไม่ว่าจะ เป็นการพัฒนาในระหว่างประจำการและการ ศึกษาต่อเพื่อปรับเปลี่ยนประเภทบุคลากร จะต้องอยู่ ภายใต้การกำกับดูแลที่ได้มาตรฐานและคุณภาพ จากทันตแพทยสภาอย่างเป็นระบบที่ดี ดังนั้น ทันตแพทยสภาจะต้องเป็นองค์กรสำคัญในการควบคุม คุณภาพของทันตบุคลากรทุกประเภท เพื่อรักษา ประโยชน์ของประชาชนที่มารับการบริการสุขภาพ ช่องปากเป็นที่ตั้ง โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ใน ชนบทห่างไกล จะต้องมีหลักประกันในการได้รับ บริการสุขภาพช่องปากที่ได้มาตรฐานอย่างเท่าเทียม และเสมอภาค เช่นเดียวกับประชาชนในเมืองเล็ก และใหญ่ทั่วประเทศ

4. การบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการกระจายบุคลากรอย่างเหมาะสม

ด้วยโครงสร้างของการบริการสุขภาพช่องปากที่จะเน้นเรื่องความเสมอภาคของประชาชนในการรับบริการอย่างทั่วถึงทั้งประเทศ การกระจายทันตแพทย์และทันตบุคลากรผู้ช่วยจึงเป็นหัวใจสำคัญยิ่ง ในปัจจุบันระบบทันตแพทย์คู่สัญญา ที่กำหนดให้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของทันตแพทย์ที่สำเร็จการศึกษาใหม่จะต้องรับราชการในกระทรวงสาธารณสุขในส่วนภูมิภาค ได้ช่วยให้การกระจายทันตแพทย์ในชนบทดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน นับจากปี พ.ศ. 2532 ซึ่งเป็นปีแรกที่ทันตแพทย์คู่

สัญญาออกปฏิบัติงาน อัตราการครอบคลุมของทันตแพทย์ในโรงพยาบาลชุมชน ได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19 ในปี พ.ศ. 2531 เป็นร้อยละ 79 ในปี พ.ศ. 2538 อย่างไรก็ตามยังมีบางอำเภอ บางจังหวัดที่ขาดแคลนทันตแพทย์อยู่ตลอดเวลา เนื่องจาก อัตราการสูญเสียโดยการลาออกหรือโอนย้ายจะมีควบคู่ไปกับการบรรจุเข้าใหม่ตลอดเวลา แม้ว่ากระทรวงสาธารณสุขจะได้กำหนดเงินค่าตอบแทนอื่นๆ นอกเหนือจากเงินเดือนแต่ก็สามารถสร้างแรงจูงใจได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ในส่วนของทันตแพทย์เอกชน การประกอบวิชาชีพในเมืองใหญ่ที่มีกำลังซื้อสูงยังเป็นที่นิยม อันเป็นผลให้กว่าครึ่งหนึ่งของทันตแพทย์ที่มีในประเทศไทยให้บริการสุขภาพช่องปากแก่ประชาชนที่อยู่ในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นเพียงร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศเท่านั้น

การปฏิรูประบบบริการสุขภาพในอนาคตนั้นภาคเอกชนจะเข้ามามีบทบาทด้านการจัดบริการมากยิ่งขึ้นในรูปขององค์กรมวชน ควบคู่ไปกับการทรงสาธารณสุข บริการด้านสุขภาพบางส่วนอาจกำกับโดยองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นผู้กำหนดระบบการบริการที่พึงปรารถนา โดยคาดหวังให้มีการจัดระบบเครือข่ายของสถานบริการสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นคลินิก โพลีคลินิก สถานีอนามัย สถานบริการสาธารณสุข และโรงพยาบาลทั้งของรัฐ องค์กรมวชน และเอกชน ร่วมกันเสนอระบบบริการสุขภาพที่ดีให้ประชาชนเลือกใช้บริการ ดังนั้นการกระจายทันตบุคลากรในชนบทจึงมิได้ขึ้นกับกำหนดของกระทรวงสาธารณสุขเพียงฝ่ายเดียวอีกต่อไป แต่จะขึ้นกับระบบการจัดบริการสุขภาพของท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย

ด้วยเหตุดังกล่าว จึงอาจคาดคะเนได้ว่าการจัดการในระบบประกันสุขภาพที่มีการบริการด้านสุขภาพช่องปากเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วย จะเป็นปัจจัยหนึ่งที่เสริมให้การกระจายของทันตบุคลากร

ลาการเป็นไปอย่างทั่วถึงและครอบคลุมดีขึ้นในอนาคต

5. การเตรียมการในอนาคต ต่อการปฏิรูประบบบริการสุขภาพช่องปาก

เพื่อให้การปรับเปลี่ยนเป็นไปอย่างราบรื่น และได้ประโยชน์สูงสุดต่อประชาชนตามหน้าที่ในรัฐธรรมนูญ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทันตแพทย์และผู้เกี่ยวข้อง จะต้องศึกษา เรียนรู้และทำความเข้าใจ การปฏิรูประบบบริการสุขภาพช่องปากที่จะเปลี่ยนไปในอนาคต

การเตรียมการที่สำคัญ น่าจะได้แก่

- การสร้างความเข้าใจในกลุ่มทันตแพทย์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง เช่นทันตแพทย์สมาคม ทันตแพทยศาสตร์ ฯลฯ และขยายวงทำความเข้าใจเพิ่มเติมแก่ทันตแพทย์และทันตบุคลากรทั่วไปให้มากขึ้นถึงความจำเป็นในการปฏิรูปบริการสุขภาพช่องปากในอนาคต ในรูปของการประชุม สัมมนาหรือประชารัฐ ฯลฯ

- การริเริ่มกรณีศึกษาโดยเลือกชุมชนขนาดที่ไม่ใหญ่นักเป็นแม่แบบของการทดสอบระบบบริการสุขภาพช่องปากในลักษณะต่างๆ กัน เพื่อศึกษาผลดีผลเสียและผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นต่อไป

- การเข้าไปร่วมในกิจกรรมปฏิรูปบริการสุขภาพที่ดำเนินการอยู่ โดยผสมผสานบริการสุขภาพช่องปากควบคู่ไปกับการบริการสุขภาพอื่นๆ เพื่อศึกษาถึงแนวทางการทำงานร่วมกัน และองค์ความรู้ที่ต้องการเพิ่มเติมในการทำงานกับทีมสุขภาพ

- การศึกษารูปแบบการบริการสุขภาพช่องปาก โดยทันตบุคลากรในทีมงานสุขภาพช่องปากที่หลากหลายอย่างครบวงจร ในสถานบริการ หรือโรงพยาบาล เพื่อเป็นแนวทางในจัดระบบการสุขภาพช่องปากให้มีประสิทธิภาพ โดยจะเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนากำลังคนทางทันตสาธารณสุขต่อไป

- การศึกษาแนวทางการจัดหลักสูตรการศึกษาสำหรับทันตบุคลากรประเภทต่างๆ ให้มีความ

ต่อเนื่องและสอดคล้องทั้งกับทีมงานสุขภาพและทีมงานสุขภาพช่องปากด้วย

- การวิจัยระบบทันตสาธารณสุข (Operational research in oral health) ในรูปของความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น และ/หรือ ระบบเครือข่ายสถานบริการสาธารณสุขในท้องถิ่น

- การถ่ายทอดความรู้ทางทันตแพทยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์การแพทย์ในลักษณะของการศึกษาต่อเนื่อง หรือการอบรมระหว่างประจำการแก่ทันตบุคลากรประเภทต่างๆ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการให้บริการสุขภาพช่องปากที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพ แก่ประชาชนไทยทั่วประเทศอย่างเสมอภาค

- ฯลฯ

6. บทบาทขององค์กรวิชาชีพ : ทันตแพทยสภา

ทันตแพทยสภา ในฐานะที่เป็นองค์กรสูงสุดของวงการทันตแพทย์ซึ่งมีหน้าที่หลักในการคุ้มครองผู้มารับการบริการสุขภาพบริการช่องปาก ให้ได้รับบริการที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพจากผู้ให้บริการ อันได้แก่ ทันตบุคลากรประเภทต่างๆ ที่ได้รับการศึกษาอบรมมาอย่างดีและมีความรู้เพียงพอในการให้บริการสุขภาพช่องปาก โดยทันตแพทยสภาจะมีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการกำกับ ติดตาม ประเมินผล การปฏิรูประบบบริการสุขภาพช่องปากในอนาคต เพื่อให้การบริการกระจายไปอย่างทั่วถึง และประชาชนทั้งประเทศได้รับบริการสุขภาพช่องปากด้วยสิทธิเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญ

บทบาทของทันตแพทยสภาในด้านการควบคุมจรรยาบรรณในวิชาชีพนั้น จะต้องครอบคลุมไปถึงทันตบุคลากรทุกประเภท โดยเฉพาะทันตบุคลากรที่สามารถปฏิบัติงานต่อผู้มารับบริการสุขภาพช่องปากโดยตรงด้วย ซึ่งทันตบุคลากรเหล่า

นี้จะต้องทำงานภายใต้การกำกับดูแลรับผิดชอบต่อผลงานของทันตบุคลากรที่ทำงานภายใต้ทันตแพทย์นั้นๆ รวมไปถึงการส่งเสริมการเสริมสร้างทัศนคติและจรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพของสถาบันฝ่ายผลิตทันตบุคลากรทุกประเภท ให้ปลูกฝังคุณธรรมและจรรยาบรรณในวิชาชีพ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อประชาชนผู้มารับบริการเป็นที่ตั้ง

บทบาทของทันตแพทย์สภาในด้านวิชาการทันตแพทยศาสตร์นั้น ควรจะต้องเน้นการถ่ายทอดความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการในยุคโลกาภิวัตน์ให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงานของทันตบุคลากรในรูปของการจัดการศึกษาต่อเนื่อง การอบรมวิชาการ หรือข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยให้การบริการสุขภาพช่องปากเหมาะสม คุ่มค่าและมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาทันตบุคลากรอีกทางหนึ่ง เพื่อให้ผลประโยชน์ตกต่อประชาชนที่มีรับบริการสุขภาพช่องปากในที่สุด

บทบาทใหม่ของทันตแพทย์สภาในด้านการพัฒนากำลังคนทางทันตสาธารณสุขที่เน้นการจัดทันตบุคลากรให้เหมาะสมกับการปฏิรูปบริการสุขภาพช่องปากในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นระบบ

ประกันสุขภาพ หรือระบบงานสาธารณสุขอื่นของประเทศ โดยอาจดำเนินการในรูปของคณะอนุกรรมการประจำของทันตแพทยสภา ที่ทำหน้าที่ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยรูปแบบบริการสุขภาพที่จะรวมถึงบริการสุขภาพช่องปากทุกชนิด เพื่อเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารและการจัดประชุม เพื่อขยายความเข้าใจและวางรูปแบบการพัฒนาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ที่จะผสมผสานกับระบบบริการสุขภาพของประเทศในที่สุด ทั้งนี้อาจรวมไปถึงการเสนอแนะการปรับหลักสูตรการศึกษาทันตบุคลากรประเภทต่างๆ และการจัดทิศทางการศึกษาทันตแพทย์เฉพาะทาง ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการบริการขยายโอกาสให้ประชาชนทั่วประเทศมีโอกาสได้รับบริการสุขภาพช่องปากที่มีคุณภาพดีตามสิทธิเสมอภาคที่สุด

เอกสารอ้างอิง

1. ร่างพระราชบัญญัติประกันสุขภาพ พ.ศ. จัดทำโดยกระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับคณะกรรมการการสาธารณสุขสภาผู้แทนราษฎร
2. สรุปสาระข้อสังเกต ของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญเพื่อการปฏิรูปทางการเมือง
3. สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ ยุทธศาสตร์ การปฏิรูประบบบริการสุขภาพไทย 2541 .
4. คมสรวรพ์ บุญสิงห์ และคณะ การศึกษาวิจัยความต้องการกำลังคนด้านสุขภาพในสองทศวรรษหน้า กลุ่มผู้ให้บริการทางทันตกรรม ใน รายงานการศึกษาวิจัย การคาดการณ์ความต้องการกำลังคนด้านสุขภาพในสองทศวรรษหน้า สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข ร่วมกับสำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข และสถาบันพระบรมราชชนก มกราคม 2540
5. ทบวงมหาวิทยาลัย แผนการผลิตทันตบุคลากร. บทที่ 4 เรื่องสถานการณ์ความเสมอภาค เรื่องการรับบริการสุขภาพช่องปากของประชาชน . 2541.